

Провінційна політика Римської імперії у Середньому та Нижньому Подунав'ї в кінці I ст. до н.е. – III ст. н.е.

Жодна держава не обмежується центром, це ще і маса регіонів, кожен із яких має специфіку свого розвитку в політичному, господарському та культурному плані. Власне, регіони і становлять собою справжнє обличчя державного утворення. Зазначене вище стосується і Римської держави. Рим - колосальний мегаполіс античних часів, де на відносно невеликій території була сконцентрована значна кількість людей, грошей, влади, інтриг тощо. На тлі цього велетня дещо губляться території, розміщені навколо нього.

Об'єктивні умови розвитку римського суспільства привели наприкінці I ст. до н.е. до встановлення нової форми організації державної влади у формі принципату. Однією з характерних рис принципату була активна зовнішньополітична діяльність імператора. Нові завоювання повинні були забезпечити міцне політичне становище принцепса, а Рим - запасами корисних копалин, резервами родючих земель, джерелами поповнення рабів (Бандровський, 2006, с.81). Імператор визначав і загальні пріоритети та завдання, які були досить стабільними та традиційними на протязі I - III ст. н.е. Після приходу до влади Октавіана Августа (27 р. до н.е. - 14 р. н.е.) сформульовано основне гасло зовнішньої політики – розширення території Римської імперії (Моммзен, 1949, с.24).

Центр активних наступальних дій знаходився в Європі. Агресивні походи наприкінці I ст. до н.е. привели до визначення основних об'єктів завойовницької політики, якими стали Рейн та Дунай (Luttwak, 1976, p.50). Після політичної стабілізації (з 27 р. до н.е.) Рим перейшов від нанесення превентивних ударів по варварах до утворення Дунайського лімесу як продовження Рейнського кордону, створеного Цезарем (Котигорошко, 2002, с.41).

На рубежі нашої ери території нижньої та середньої течії Дунаю заселяли автохтонні племена фракійців, іллірійців і прийшли кельти. Саме в цей час у Середнє Подунав'я проникають германські племена маркоманів і квадів (Котигорошко, 2002, с.41).

Експансія Риму на Дунай в останній чверті I ст. до н.е. відбувалась за задалегідь розробленим планом. Ще Гай Юлій Цезар мав намір піти за Дунай проти даків (Светоний, Бож. Юлий, 44, 3).

У 27 р. до н.е. землі Далмації передані в управління сенатській адміністрації (Dio Cass., 53, 12, 4). Маючи забезпечені тили (після перемоги у 15 р. до н.е. були утворені провінції Реція та Норік, а у 14 р. до н.е. прокураторською провінцією стали Приморські Альпи – Alpes Maritimes (Моммзен, 1949, с.28)), римляни змогли приступити до завоювання Паннонії. Октавіан Август згодом наголошував на перемозі над паннонцями, з якими до того ніколи не зустрічалося римське військо, після якої кордони Іллірика були розширені до берега Дунаю (Колосовская, 1961, с.68). У 11 р. до н.е. Іллірик переведений до розряду імператорських провінцій (Dio Cass., 54, 34, 4). Під Ілліриком, десь до часів Флавіїв, розуміли Далмацію (Illyricum Inferior) та Паннонію (Illyricum Superior).

Рішуче проникнення Риму на північ від Балкан відновлюється з початку 20-х років до н.е. У результаті дій проконсула Македонії Марка Ліцинія Красса у 29 – 28 рр. до н.е. римляни з північного сходу проникають до низов'їв Дунаю, де штурмом взяте укріплення Генукла (Дзиговский, 2003, с.78). Була завойована Мезія і після походу розділена на дві частини – західну та східну (Златковская, 1951, с.26-29,30-31).

Дискусійним до сьогодні є питання щодо утворення провінції Мезії. Ряд вчених називає 29 - 28 рр. до н.е., коли македонська армія Красса розгромила мезів, бастарнів і гетів (Егоров, 1985, с.117; Дзиговский, 2003, с.78). Також у хронології цієї події зустрічаються ще дві дати: 6 р. н.е. (свідчення Діона Кассія про Цецину Севра) і 15 р. н.е. (дані Корнелія Тацита про події, коли за Помпеєм Сабіном була збережена провінція Мезія з доповненням ще Ахайї та Македонії (Бандровський, 2006, с.86). О.Г.Бандровський вважає вірним підхід С.Саприкіна, який датує утворення провінції Мезія 15 р. н.е., а свідчення Діона Кассія інтерпретує як вказівку на те, що під час початку паннонсько - далматського повстання в 6 р. н.е. Мезія вже перебувала під управлінням римського військового командування (Бандровський, 2006, с.86). Біля 12 р. н.е. гети напали на місто Егіс біля Істру. У приморські міста послано Весталіса, що відзначився в битві за Егіс (Моммзен, 1949, с.186). Це зроблено в ході підготовки до включення їх у римську провінцію, здійснене через три роки. Таким чином, 15 р. н.е. є роком утворення окремої провінції Мезія.

Завдання щодо розширення сфери впливу та подальшої експлуатації територій нижньої та середньої течії Дунаю, що постало перед Октавіаном Августом, вирішувалось у ході трьох взаємопов'язаних військових операцій: захоплення територій правобережжя р.Істру (Мезія), Верхнього Дунаю (Реція, Норік) і Паннонії (Моммзен, 1949, с.23).

Можна сказати, що захоплення Паннонії входило в загальний план Імперії після завоювання Цезарем Галії. Тут же слід відмітити, що економічному проникненню римлян на територію майбутньої провінції сприяв торгівельний “янтарний шлях”, що проходив через південно - західні міста Паннонії – Емону, Петовіон, Саварію, Скарбанцію і Карнунт (Колосовская, 1973, с.36).

Як було згадано вище, у 16 р. до н.е. відбувся похід на північ проти таврисків, в результаті чого утворилась нова провінція Норік, багата на залізо та золото (Ковалёв, 1986, с.489). Наступного року, в день народження Октавіана Августа, в битві біля витоків Дунаю були розбиті альпійські племена вінделіків і саласів, а на їх території утворилася провінція Реція (Светоний, Бож. Август, 21).

Експедиція проти паннонців була наче повторенням, в більш широкому масштабі, ретійської кампанії. Т.Моммзен (1949, с.35) зауважив, що безпосередніх приводів до війни було більш ніж достатньо. Розбійницькі загони з Паннонії здійснювали свої грабівницькі походи аж до Істрії.

Плацдармом для захоплення Паннонії стала Іллірія, завойована в ході кампанії 35 - 33 рр. до н.е., північна частина виступала кордоном Імперії, а основна база знаходилася в Сіскії (Mocsy, Fitz, 1990, old.31).

На 12 р. до н.е. формується експедиційний корпус на чолі з пасинком Августа Тіберієм. Протягом чотирьох років виснажливої війни (12 - 9 рр. до н.е.) було

здійснене захоплення Паннонії. Наші відомості про походи Тіберія надзвичайно мізерні. Без сумніву, з того моменту Дунай на всій своїй довжині почав виконувати функції кордону Імперії, але це не означає, що весь цей широкий простір був насправді підкорений, або хоча б окупований. Найбільший опір чинили далмати і бревки. Безперечно окупованою була область між р.Савою і р.Дравою, а головна квартира іллірійської армії була перенесена із Сіскії в Петовіон (Моммзен, 1949, с.35).

Завоювання Паннонії відкрило римлянам вихід до Середнього Дунаю і мало величезне військово - стратегічне значення. Включення до складу Імперії Норіка, Реції та завоювання Мезії призвели до того, що в правління Августа до Імперії була приєднана величезна територія від витоків Дунаю до нижньої течії річки – безкраї і плодovitі рівнини Паннонії і Мезії, багаті металами Далмація і Норік. Невичерпні людські ресурси цих областей - джерело комплектування військових контингентів Імперії (Моссу, 1959).

Територія Паннонії, аж до далмато - паннонського повстання (6 - 9 рр. н.е.), входила до провінції Іллірик (Зомбор, 2001, с.142). У 6 р. н.е. Тіберій почав великий наступ на маркоманів. Але в цей момент у тилу спалахнуло повстання паннонців і далматів. Небезпека загрожувала Македонії і навіть Італії. Повстання прийняло настільки грандіозний характер, що його вважали найбільшою та найжахливішою війною після Пунічних війн (Светоній, Тиберій, 16).

Під час повстання відбувся поділ Іллірика на Паннонію та Далмацію з метою ізоляції племен, які ще чинили опір, від вже підкорених, а також для кращого управління територією. Розміщення легіонів Паннонії під час правління Октавіана Августа на лінії Сава - Драва свідчить про те, що реальна влада римлян на той час обмежувалась областями вздовж р.Сави і межиріччя р.Сави і р.Драви (Зомбор, 2001, с.143).

Після виходу римлян на Дунай розпочинається перший етап розбудови дунайського лімесу (Бандровський, 2001, с.160). Саме поняття “лімес” необхідно розрізняти як вузький військовий термін і явище більш широкого значення, як “багатофункціональну систему” у взаємовідносинах римлян і варварських племен (Колосовская, 1980, с.180-192).

Першим і найбільш важливим елементом лімесу була дорога з розгалуженими шляхами, які вели вглиб Імперії. Вона була укріплена природними (ріки, гори) або штучними (рови, вали) засобами. Обов'язковим елементом лімесу стають війська, які мають свої зони операційних дій. Ці зони охоплювали простір як на римській, так і на варварській території. Ще одним елементом лімесу стає система укріплень і форпостів. Сюди відносяться також стоянки річкового флоту, переправи, мости, охоронні вежі. Створення елементів лімесу, в основному, входило в завдання римської армії і тому його розвиток багато в чому залежав від концентрації легіонів в прикордонних районах (Бандровський, 2001, с.160).

Вже в перші роки нашої ери на нижній течії Дунаю споруджуються і використовуються військові дороги. Після утворення Мезії легіони, які стояли в глибині римської території, будують табори у Вімінації і Ретіарії, з'єднані дорогою (Колосовская, 1973, с.48). Слід відмітити, що в цей час уся придунайська територія була насичена легіонами. Ця концентрація була викликана частково зосередженням

проти свевської держави Маробода, а з іншої сторони, розмахом паннонсько - далматійського повстання (Бандровський, 2001, с.160).

На початку нашої ери на придунайських територіях з'явився новий етнос - сармати (іраномовні племена). Через Дунайський коридор, зі сходу, вони кількома хвилями (язиги, роксолани, алани) проникають у Тисо - Дунайське межиріччя, де утворюється так званий "сарматський клин", який проіснував до приходу гуннів (Дзиговський, 2003, с.80-86).

Історія сарматів на дунайських землях - це історія їх постійних нападів на володіння Риму. Якщо на першому етапі "сарматський клин" служив буферною зоною між провінцією Паннонією і даками, то вже з епохи Доміціана (81 - 96 рр. н.е.) він активно включається в боротьбу варварів з Імперією, стає постійною загрозою на лімесі Нижньої Паннонії (Котигорошко, 2002, с.42).

З цього часу розпочинається другий етап розбудови Дунайського лімесу (Бандровський, 2001, с.163), який охоплює 80 - 170 рр. н.е. На цьому етапі розвитку лімесу відбувається концентрація озброєних сил на кордоні, пов'язана з дакійськими війнами. Найбільшого розвитку досягають торгівельні операції. В торгівлі з Римом тепер були зацікавлені всі прошарки варварського населення, перед усім знать, вожді, "царі" племен. Цей фактор робив лімес власне смугою для здійснення торгівельних контактів з племінною периферією. Проте, в I - III ст. він ефективно виконував і головне завдання - захищав військово - стратегічні інтереси Риму (Колосовская, 1996, с.157).

Після укріплення кордону з даками, Рим почав обмірковувати плани не тільки захисту територій своїх провінцій, але і питання включення Дакії, яка була значною сировинною базою, до складу Імперії. Наявність на дакійських землях великих запасів дорогоцінних металів, заліза, а також людських ресурсів стала головною причиною війни з даками. Включення цієї сировинної бази до складу Імперії було одним із найреальніших шляхів отримати кошти, необхідні для утримання військ і, відповідно, захисту доволі протяжного кордону. Важливість захоплення Дакії визначалась і завданнями римської геополітики. Германські племена були нейтралізовані клієнтськими відносинами, в результаті яких вони визнали владу Риму. Під протекторатом Імперії опинилися і міста Західного і Північно - Західного Причорномор'я (Зубарь, 1998, с.53-54). Захоплення Дакії надавало можливість перенести кордон до Карпат, що утворило б у комплексі з Дунайським лімесом доволі щільну захисну систему. Для цього необхідно було лише перекрити Дунайський коридор. Комплекс вищеназваних факторів зумовив приготування римлян до дакійської кампанії. Мезія використовувалась в якості її плацдарму (Зубарь, 1998, с.55).

Коли на чолі Римської держави опинився Марк Ульпій Траян (98 - 117 рр. н.е.), він вирішив підкорити дунайського сусіда і, таким чином, виконати заповіт Цезаря, не виконаний Августом. Ще до правління Траяна кількість легіонів у Мезії збільшена до п'яти. Імператор навіть перевів один із легіонів (II Адьютрик) у Паннонію (Кудрявцев, 1957, с.175).

Початок II ст. н.е. ознаменувався загостренням відносин між Дакією та Римською імперією. Траян сконцентрував у Мезії 12 легіонів. Сюди було переведено низку легіонів із Германії, зокрема, I Мінервін із Бона та XI Клавдієв із

Віндонісси. Утворені і два нових легіони: XXX Ульпієв (Віктрика) і II Траянів (Кудрявцев, 1957, с.165-176).

Агресивний характер Римської імперії і пов'язана з ним тенденція підкоряти нові території, захоплювати рабів, багатства, за Траяна проявилась з новою силою (Кругликова, 1956, с.64). Восени 101 р. н.е. розпочалась дакійська кампанія (Dio Cass., 68, 6). Римські війська пройшли маршем із Вімінація вздовж Дунаю до фортеці Ледерате, де імперська армія здобула перемогу над даками, в шану якої на денаріях Траяна з'явився титул IMP II (Абрамзон, 1999, с.179).

Після вдалого початку кампанії римські війська форсували Дунай і направились вглиб Дакії. В ході просування будувались широкі дороги. Для їх охорони зводились фортеці – кастели (Бондарь, 1973, с.150).

Децебал обрав відповідну тактику ведення війни: даки, відступаючи, заманювали ворога вглиб держави, а невеликі загони, використовуючи місцеві особливості ландшафту, безперервно турбували римлян, тримаючи їх у напрузі (Кругликова, 1956, с.65).

Восени 102 р. н.е. Траян здобув перемогу над даками і, повернувшись в Рим, отримав титул DACICUS - “Дакійський” (Dio Cass., 68, 9,7). Але на цьому війна з даками не закінчується. В 104 р. н.е. Траян змушує сенат оголосити війну дакам у відповідь на захоплення ними земель язигів (Dio Cass., 68, 10,3).

З цього моменту дако - римські війни вступають у свою завершальну фазу. До літа 106 р. н.е. захоплені всі городища та фортеці даків. У 107 р. н.е. Дакію організовано як окрему римську провінцію імператорського рангу (Моммзен, 1949, с.194).

У ході дакійських війн 101 - 106 рр. Паннонія була поділена на Нижню (Pannonia Superior) і Верхню (Pannonia Inferior) (Фиц, 1986, с.273). Можливо, цей поділ пов'язаний з необхідністю вести війну на два фронти (сарматський і квадський).

З захопленням Дакії починається її романізація, пов'язана з розселенням римських колоністів, будівництвом цивільних і військових міст, villa rustica, утворенням щільної сітки комунікаційних шляхів (Котигорошко, 2005, с.84-109).

На цей час припадає і розбудова другої лінії захисту римської території - Дакійського лімесу. Як і на Дунайському лімесі, основна увага приділялась розбудові доріг. В районі гірських систем Трансільванії починалася гірська ділянка Дакійського лімесу. В районі гір Кодру - Мома, Біхор римляни не створювали укріплень, проте особливі підрозділи контролювали гірські ущелини, перевали, долини річок, закриваючи доступ у район золотих копалень. Північний кордон Дакії в добу правління Траяна посилюється рядом фортець (castellum) та укріплених таборів (castra). Першочергово розгорнулось будівництво західного району лімесу. Це було пов'язано з небезпечними нападами сарматських племен (Лозинська, 2001, с.169).

Перебіг завоювання Дунайських територій засвідчив чіткий розрив між гаслами і справжніми цілями римської зовнішньої політики. Офіційні гасла, на проголошення яких, безумовно, вплинула модна у II ст. до н.е. стоїчна філософія, були: libertatis - свобода; humanitas - людяність; justitia - справедливість; fides - вірність (Тищик, 2001, с.273). Насправді ж римська політика обґрунтовувалась

тільки інтересами Риму. Зі зміцненням Імперії римські дипломати почали розмовляти з незалежними державами дедалі різкіше, безапеляційніше.

Значно жорстокішими стали система, форми і методи управління провінціями. Для цього створені посади провінціальних преторів, яким доручалося управління певними провінціями. За статусом провінції поділялись на сенатські та імператорські. Сенатських проконсулів, як і інших магістратів, обирали народні збори терміном на рік, а імператорських - призначав імператор на необмежений термін. У провінції іноді посилали колишніх магістратів з титулами проконсулів або пропреторів (Тищик, 2001, с.273).

Намісники у межах провінцій мали вищу владу - *imperium*, але за межами своєї області вони були приватними особами (Домицій Ульпиан, 2148). Правове становище кожної провінції визначалося Сенатом і конкретизувалося розпорядженнями намісників. Кожна провінція повинна була сплачувати певну суму прямих і не прямих податків, постачати в Рим продовольство, зброю, ремісничі та інші товари, утримувати римських урядовців і гарнізони, формувати допоміжні війська, будувати за вказівкою Риму фортеці, військові кораблі тощо (Браунз, 1999, с.75).

Землі захоплених провінцій, в основному, перетворювались у громадське, державне добро, *ager publicus*, як і копальні, ліси тощо (Мартемьянов, 1994, с.124). Їх передавали намісники в аренду або на цих землях працювали державні раби. Менша частина таких земель іноді залишалась у володінні місцевого вільного населення. Право на землю обмежувалося можливістю використання (*possessio*) і узуфрукта (*ususfructus*) - довічного і часового використання з витяганням прибутків (Мартемьянов, 1994, с.124). Слід зауважити, що відмінність між власністю і володінням в тлумаченні римськими юристами незначна і з самого початку, з розповсюдження земельного податку на Італію, практично повністю зникає.

Разом з римськими військами й урядовцями у завойовані території проникають римські й італійські підприємці, капітал яких починав відігравати помітну роль у політичному та господарському житті цих територій. Зрештою, і самі війни супроводжувались захопленням великої здобичі й полонених, яких перетворювали в рабів. Описи тріумфів, які влаштовувалися римськими полководцями, засвідчують величезні розміри здобутих трофеїв: золота та срібла, дорогої зброї, витворів мистецтва, які несли попереду тріумфатора. Чимало трофеїв розділялось зразу після бою серед війська.

В часи наступника Траяна імператора Адріана (117 - 138 рр.) для зручності оборони Дакія була поділена на дві частини (*Dacia Superior et Inferior*). Центральні та північні землі провінції увійшли в Верхню Дакію, а південно - східні райони Трансільванії і Олтенії склали Нижню Дакію (Лозинська, 2001, с.169). Нова реорганізація була викликана зміною військової ситуації в регіоні. На територію провінції проникають роксолани, а колишні союзники - язиги вдерлися на територію Паннонії (Котигорошко, 2005, с.85). Лише вміле командування намісника Марція Турбона, який керував збройними силами Паннонії і Дакії, привело до ліквідації загрози втратити нову провінцію. Незважаючи на окремі успіхи в боротьбі з племенами Карпатського регіону, деякі східні області були все таки залишені, зокрема, землі за річкою Олт, які за Траяна входили до складу Нижньої Мезії. В

добу правління Адріана східний кордон Дакії був приєднаний до ділянки Нижньомезійського лімесу.

У Дакії була збудована найбільш складна система прикордонної оборони. В правління Антоніна Пія, коли намісники провінції вели війни з германцями та “вільними даками”, найбільш прославився Марк Стацій Пріск Ліциній Італік. В його намісництво відбувся новий територіально - адміністративний поділ Дакії на три провінції: *Dacia Porolissensis* на півночі з центром в Пороліссумі; *Dacia Apulensis*, в яку увійшла більша частина Верхньої Дакії, де стояв XIII легіон і знаходилась столиця Дакії Сармізегетуза Ульпія Траяна; *Dacia Malvensis* - колишня Нижня Мезія з центром в місті Ромула. По суті це три військові округи, на чолі з прокураторами преторського рангу. Найвищу владу здійснював намісник консульського рангу, столицею якого була Сармізегетуза (Balla, 1965, old.142). Під контролем намісника знаходились торгівельні ринки та шляхи, які йшли в напрямку Дністра та карпатських перевалів. Дуже важливо відзначити і той факт, що для поповнення складу легіонів та свого штату намісник мав право надавати права римського громадянства, як провінціалам, так і військовим із складу допоміжних з'єднань (Махлаюк, 2003, с.394).

Шістдесят років, які пройшли після війн Траяна з даками, стали для придунайських земель періодом мирного розвитку. Правда, повного спокою тут не було ніколи, особливо у затоці Дунаю. Також, за цим затишшям прийшла велика буря. Хоча маркоманські війни були лише прикордонними війнами, тим не менше захопили цілий ряд провінцій, тривали 14 років (166 - 180 рр. н.е.) і струхнула всю Імперію. Багато дослідників вважають, що безпосереднім приводом нападу варварських племен на Рим став тиск на них племен дальньої периферії (Стручалина, 1979, с.53-55).

Скориставшись відсутністю на лімесі частини легіонів, які приймали участь у війні з Парфією, ряд германських, сарматських, кельтських племен переходять кордон і грабують не лише придунайські, але деякі центральні провінції Імперії. Язиги напали на Нижню Паннонію, роксолани спустошували Дакію, костобоки дійшли до Ахайї, маркомани, квади та лангобарди господарювали у Верхній Паннонії. Марк Аврелій успішно провів операції проти квадів та маркоманів, а згодом зосереджує свої зусилля проти сарматів - язигів (Колосовская, 1973, с.221). В ході операцій імператор використовував союзників із середовища племінного світу. Так, зокрема, вандальським племенам були надані для проживання на кордоні Дакії землі, які раніше належали костобокам. Так на півночі Дакії з'явилися вандалі - асдінги та лакрінги (Холонюк, 2001, с.182). Марк Аврелій планував утворення двох римських провінцій - Маркоманії (суч. Моравія та Словаччина) та Сарматії (Східна Угорщина та Закарпаття) (Бандровський, 2001, с.164). Однак, смерть імператора в 180 р. не дозволила здійснитись цим планам. Імператор Коммод припиняє активні бойові дії і відновлює кордон по Дунаю.

Адміністративна система Мезії в II ст. н.е. замінена системою римського провінційного управління, на відміну від племінної організації I ст. н.е. (Златковская, 1951, с.106). Столицею Нижньої Мезії був Трезмис, у якому збирались провінційні збори, а також жив правитель провінції. Муніципії Мезії управлялись двома магістратами, яких обирали на п'ять років. Основне населення провінції жило

в сільській місцевості. З середини II ст. тут з'являються ветерани, цивільні римські громадяни і фракійці. Два попередні елементи виступали головними чинниками романізації. Адміністративною одиницею провінції було село (*vicus*). Воно управлялось двома магістратами (Златковская, 1951, с.106), які мали у своєму розпорядженні квестора.

Після періоду стабілізації, яка настала з завершенням Маркоманських війн, варвари знову нанесли серію ударів по Дакійському лімесу. Вже в 235 році імператор Максимін веде серйозні битви з сарматами і вільними даками (Дмитриев, 1949, с.85). Через десять років, при Філіппі Арабі (247 - 249 рр.) склалася настільки складна ситуація, що виникло питання про саме існування Dakії. Варварською коаліцією на чолі з карпами (північнофракійські племена) прорваний лімес Трансальтанус. Укріплення були розгромлені, а в полон потрапила частина населення провінції (Колосовская, 1988, с.612). Незважаючи на шалений опір римських військ, вже Галлієн (253 - 268 рр.) був змушений частково евакуювати Дакію. Мала Скіфія стала буквально прохідною дорогою для варварів, які зруйнували комунікаційні шляхи між Дакією і Мезією. У зв'язку з такою ситуацією у тилу, а також складністю захисту провінції, як на заході (впадина з боку "сарматського клину"), так і на сході (між р. Олтом і Істром), Авреліан був змушений повністю евакуювати Дакію.

У 271 р. за наказом імператора з території провінції виведені легіони XIII Gemina і V Macedonica, допоміжні підрозділи, пішли колоністи і більша частина цивільного населення міст і рудничних селищ. Як компенсація за покинутий край для іммігрантів з Мезії, Фракії і Дарданії була утворена провінція Нова Дакія з центром в Сердику (Ременников, 1984, с.29).

В.Г. Котигорошко (2005, с.102) слушно зауважив, що вторгнення завжди мало певні наслідки: загибель частини населення, полон, руйнування міст, рудних районів, комунікаційних шляхів, згасання і ліквідація усталеного способу життя, а в кінцевому рахунку занепад і варваризація аборигенного населення. Це чітко простежується на заході Римської імперії і в інших її частинах.

Відхід римлян з Dakії відчинив для варварів значну територію не тільки для заселення, але і утворив плацдарм для подальшого просування в життєво важливі центри Імперії.

На 290 р. припадає завершення третього етапу розвитку Дунайського лімесу (Бандровський, 2001, с.166), під час якого стабільно розвивається лише Паннонський лімес, який був реконструйований і доповнений новими укріпленнями. Тут також відзначається значна концентрація військових підрозділів.

Наприкінці III ст. н.е. Рим переживав тяжку соціально - економічну та політичну кризу. З одного боку це був наслідок постійної навали варварів на дунайські та рейнські землі, а з іншого – проявом недбалого управління провінціями та постійних суперечок в середовищі правлячих кіл. Надання римського громадянства варварам сприяло варваризації армії, сепаратизму військових командирів. Всі ці чинники, по одинокі і разом, в подальшому призведуть до повного зубожіння колись наймогутнішої цивілізації свого часу - Римської імперії.

Щербей К.И. (г.Ужгород)

**Провинциальная политика Римской империи в Среднем и Нижнем Подунавье
в конце I в. до н.э. – III в. н.э.
(Резюме)**

В статье рассматривается процесс создания римских провинций на Среднем и Нижнем Дунае, которые стали составными частями Рейнско – Дунайского лимеса. Его строительство завершается во II в. н.э. Вместе с тем поднимаются вопросы причин агрессивности эпохи принципата и выдвижение на передовой барьер противостояния Рим – варварский мир (германцы, фракийцы, сарматы).

Автор подчёркивает, что переход Империи к глухой обороне, уже к периоду правления Марка Аврелия, в дальнейшем не приносит результатов в системе обороны. В 271 г. Аврелиан эвакуирует Дакию, а в начале V в. приходится сдать Паннонию. Под властью Восточной Римской империи остаётся лишь Нижнее Подунавье – Мезия, дальнейшие судьбы населения которой связаны со средневековой историей Византии.

Shcherbey K. (Uzhgorod)

**Provincial Policy of the Roman Empire in the Middle and the Lower Podunavie at
the End of I Centure BC – III Centure AD.
(Summary)**

The process of creating the Roman provinces in the Middle and the Lower Danube which became the parts of the Rhine and the Danube limes is considering at this article. Also considered the questions of aggression's reasons of the Age of Principat and push into the opposition of the Rome and the barbarian world (Germans, Fracas, Sarmats).

The author accentyate that the transition of Empire to deaf defense did not bring the results at the system of defense. In the year 271 Aurelian evacuated the Dacia and they have to surround the Pannonia at the beginning of V centure. Only the Lower Podunavie – Messiah – stayed under control of the Eastern Roman Empire. Subsequent destinies of Messiah's nation connected with history of Vizantia at the Middle Ages.

Література

Абрамзон М.Г. Тема борьбы с племенами европейской Сарматии и Скифии в монетной чеканке Римской империи // ВДИ. - 1999. - №2. - С.177-187.

Бондарь Р.Д. Некоторые проблемы истории Нижнедунайского лимеса // ВДИ. - 1973. - №3. - С.144-159.

Бандровський О.Г. “Лімесна” політика Римської імперії на північно - східних кордонах в I - III ст. н.е. // Carpatica - Карпатика. Давня історія України і суміжних регіонів. - Ужгород, 2001. - Вип.13. - С.159-167.

Бандровський О.Г. Зовнішня політика Римської імперії в добу правління імператора Траяна (за даними Діона Кассія) // *Sarpatica - Карпатика*. Карпати в давнину. - Ужгород, 2002. - Вип.15. - С.197-216.

Бандровський О.Г. Зовнішня політика Римської імперії в Карпатському регіоні в добу правління імператорів Юліїв - Клавдіїв // *Sarpatica - Карпатика*. Давня та середньовічна історія Карпато - Дунайського ареалу. - Ужгород, 2006. - Вип.34. - С.80-111.

Браунз Д. Свита (cohors) наместника и идеология римского империализма // *ВДИ*. - 1999. - №1. - С.73-84.

Дзиговский А.Н. Очерки истории сарматов Карпато - Днепровских земель. - Одесса, 2003.

Домиций Ульпиан. Об обязанностях проконсула // *ВДИ*. - 1985. - №4. - С.199-230.

Дмитриев А.Д. Падение Дакии // *ВДИ*. - 1949. - №1. - С.76-85.

Егоров А.Б. Рим на грани эпох: проблемы рождения и формирования принципата. - Л., 1985.

Златковская Т.Д. Мезия в I - III вв. н.э. - М., 1951.

Зомбор І.Т. Завоювання Паннонії Римом // *Sarpatica - Карпатика*. Давня історія України і суміжних регіонів. - Ужгород, 2001. - Вип.13. - С.140-144.

Зубарь В.М. Северный Понт и Римская империя (сер. III в. до н.э. – п.п. IV в. н.э.). - К., 1998.

Ковалёв С.И. История Рима. - М., 1986.

Колосовская Ю.К. Завоевание Паннонии Римом // *ВДИ*. - 1961. - №1. - С.60-83.

Колосовская Ю.К. Паннония в I - III вв. н.э. - М., 1973.

Колосовская Ю.К. Проблема “Рим – варвары” в советской историографии античности последних десятилетий // *ВДИ*. - 1980. - №3. - С.180-192.

Колосовская Ю.К. Дунайские племена и их войны с Римом // *История Европы*. - М., 1988. - Т.І. - С.606-612.

Колосовская Ю.К. Некоторые вопросы взаимоотношений Римской империи с варварским миром // *ВДИ*. - 1996. - №3. - С.146-166.

Котигорошко В.Г. Населення Верхнього Потисся в давнину. - Ужгород, 2002.

Котигорошко В.Г. Романізація Дакії та її вплив на північну периферію Карпатського ареалу // *Sarpatica - Карпатика*. Давнина і сучасність. - Ужгород, 2005. - Вип.33. - С.84-109.

Кругликова И.Т. Дакия в эпоху Римской оккупации. - М., 1956.

Кудрявцев О.В. Исследования по истории Балкано - Дунайских областей в период Римской империи и статьи по проблемам древней истории. - М., 1957.

Лозинська С.О. Етапи розбудови Дакійського лімесу // *Sarpatica - Карпатика*. Давня історія України і суміжних регіонів. - Ужгород, 2001. - Вип.13. - С.168-175.

Мартемьянов А.П. Аграрные отношения в Нижней Мезии и Фракии в первых веках н.э. // *ВДИ*. - 1994. - №2. - С.124.

Махлаюк А. Римские войны. - М., 2003.

Моммзен Т. История Рима. - М., 1949. - Т.V.

Ременников А.М. Борьба племён Северного Подунавья и Поднестровья с Римом и её роль в падении Римской империи. - Казань, 1984.

Светоний Транквилл Гай. Жизнеописание двенадцати цезарей. - М., 1990.

Стручалина Р.А. Социально - политический кризис Римской империи: (конец II в. н.э.). - Саратов, 1979.

Тищик Б.Ю. Історія держави і права країн Стародавнього світу. - Львів, 2001.

Фиц Й. Римская Паннония // Археология Венгрии. - М., 1986. - С.237-277.

Холонюк Т.В. Германські племена та їх взаємовідносини з Римською імперією в I - II ст. н.е. // Carpatica - Карпатика. Давня історія України і суміжних регіонів. - Ужгород, 2001. - Вип.13. - С.176-183.

Balla L. Dacia II. Szazadi hadtortenek kerdeseiher (106 - 167) // AE. - 1965. - Vol.92-2. - Old.141-147.

Cassius Dio. Istoría Romana. - Bucureşti, 1977.

Luttwak E. The grand strategy of the Roman Empire from the first century AD to the third. - Baltimore - London, 1976.

Mocsy A. Pannonia. - Budapest, 1959.

Mocsy A., Fitz J. Pannonia regeszeti kezikönyve. - Budapest, 1990.